

Pierre Broué

Revolutionens världsparti

Detta är kapitel 21, från Broués *Trotskij*-biografi¹. Det handlar om det revolutionära uppsvinget i Tyskland och i synnerhet om det misslyckade upprorsförsöket i början av 1921, som brukar kallas för Marsaktionen.

OBS hela boken finns på svenska: *Trotskij – En biografi* (Carlssons 2011). För recensioner, rättelser, kommentarer m m som rör denna bok, se [Trotskij – En biografi. Recensioner, debatt, kompletterande material](#).

Översättning: *Björn Erik Rosin*.

I denna digitala version har undertecknad bearbetat noterna och lagt till hänvisningar till nät-baserade källor när sådana finns – dessa tillägg anges inom [] – parenteser. Allra sist ges *Lästips*.

På Marxistarkivet finns fler utdrag ur Broués Trotskij-biografi:

Kapitel 6: [1905: på revolutionens vingar](#)

Kapitel 25: [Partiet utan Lenin](#)

Kapitel 28: [”Trotskismens” födelse](#)

Kapitel 35: [Den bolsjevik-leninistiska fraktionen](#)

Kapitel 53: [Vägen ner i infernot](#)

Kapitel 55: [Vägen ner i infernot](#)

Kapitel 57: [Den spanska anti-modellen](#)

Martin F

¹ Broués kommentar: I detta kapitel har vi använt protokollen från Kominterns fyra första kongresser, första kongressen finns i fransk utgåva av Pierre Broué, Paris, 1974. De tre följande utgår från den tyska utgåvan samt Trotskij's skrifter, *Piat Let Kominternna*, Moskva, 1924, i engelsk översättning, *The First Five Years of the Communist International*, 1975 [sv. övers.: [Kommunistiska internationals fem första år](#)]. Slutligen har vi använt Pierre Broués *Révolution en Allemagne (1918-1923)* (Revolution i Tyskland), Paris, 1971 [Engelsk översättning: *The German Revolution, 1917-1923*, Haymarket 2006].

Från 1918 till 1920 deltog Trotskij i kriget och drog från front till front. Men mellan slaget vid Svjajzk och slaget i Petrograd deltog han i Kommunistiska internationalens första kongress och författade dess *Manifest*. Sedan början av sitt liv som politisk aktivist var han övertygad om att ryska revolutionen skulle utgöra inledningen till världsrevolutionen. Mitt under inbördeskriget ägnade han tid och kraft åt att bygga upp och förbereda detta historiska verktyg – den proletära revolutionens världsparti, Kommunistiska internationalen. Man kan säga att han aldrig tappat Tyskland ur blickfånget, den öppna dörren till en revolutionär framtid. Den 3 oktober 1918 skrev han:

Vi kan förtröstansfullt säga att det tyska proletariatet, beväpnat med hela sin teknik, och vårt Ryssland, oorganiserat men rikt, utgör ett mäktigt block som imperialismens vågor kommer att krossas mot.²

Omedelbart efter revolutionen den 9 november 1918 och kejsar Wilhelm II:s abdikation, hälsade han med entusiasm arbetarrådets och soldaternas röda fanor som vajade över Berlin: De tyska proletärernas revolution hade äntligen gripit den hand som sträckts ut till dem sedan oktober 1917. Men han försökte dämpa iveren hos dem som trodde att isoleringen av det revolutionära Ryssland nu definitivt var över, han varnade för de illusioner som kunde uppstå genom att de första segrarna hade kommit så snabbt och uppenbart lätt. Från det tåg som rullade mot ännu en strid förklarade han för sina kamrater skillnaden mellan de båda revolutionerna, den ryska och den tyska:

I det ögonblick då den ryska arbetarklassen reste sig startade den inte från ingenting. Den leddes av ett centraliserat parti, enat genom sina nära band till den historiska doktrinen och en inre revolutionär solidaritet – ett parti, vårt kommunistiska parti, som marscherade med klassen genom alla hinder och nu har makten.

I Tyskland finns ännu inget sådant parti... Den tyska arbetarklassen står inför en dubbel uppgift: Den måste göra revolution och under denna revolution bygga instrumentet för revolutionen, d v s ett äkta revolutionärt parti.³

Den 15 januari 1919, efter våldsamma arbetardemonstrationer i Berlin, mördade frikårer i tjänst hos den socialdemokratiska ministern Noske Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg, grundare och fanbärare för det unga tyska kommunistpartiet som bildats två veckor tidigare. Petrogradsoveten gav Trotskij i uppdrag att vid ett massmöte, som anordnats för att hedra deras minne, hålla ett tal om dessa båda revolutionärer, som varit hans nära kamrater. Efter att ha tecknat ett porträtt av de båda mördade tyska kommunisterna underströk han hur noggrant detta dåd planerats och den skada som dubbelmorden, utförda under en socialdemokratisk kontrarevolutionär regering, åsamkat den tyska revolutionen. Han vände sig dock emot uppfattningen att kontrarevolutionen segrat. För honom var inte det tyska proletariatet besegrat, ty det hade ännu inte rest sig för att ta makten. Januaridagarna i Berlin var, precis som juli-dagarna i Petrograd, ”en rekognoscering på djupet” och inte en stormning. Det allvarligaste var att två viktiga befälhavare i denna armé dödats: ”Det är en grym förlust, men det är inget nederlag. Striden återstår ännu”.⁴

Det var förmodligen någon gång under dessa dagar som Trotskij fått uppdraget att skriva inbjudan till vad som ännu, enligt en lös formulering, bara var en ”internationell kongress för revolutionära proletära partier”. För honom liksom för Lenin och hela det ryska partiet hade

² *KaK* [eng. övers. *How the Revolution Armed*], I, s. 509. [”The International Situation”]

³ *Ibidem*, s. 523-524. [”On Guard for the World Revolution”]

⁴ Tal av Trotskij vid Petersburgsovetens sorgemöte den 18 januari 1919, engelsk översättning i *Portraits, Political and Personal*, New York, 1977, s. 16-27.

Andra internationalen gjort bankrutt 1914. Genom deras inflytande skulle den internationella kongressen omvandlas till Kommunistiska internationalens grundningskongress.⁵

Den grund som kongressen byggde på var det ryska partiets och det tyska Spartakistförbundets program. Målet var att förbereda proletariats maktövertagande och krossa den gamla statsapparaten. Proletariats diktatur definierades som ”proletär demokrati”, ”självförvaltning” och ”arbetarrådets och arbetarorganisationernas makt”. Den skulle utgöra hävstången för att ”avskaffa privat ägande av produktionsmedlen och deras omvandling till samhällelig egendom”.⁶

Efter att ha analyserat splittringen av Andra internationalen i tre tendenser – en ”socialpatriotisk” höger, en ”center” och vänstern där revolutionärerna samlats – drog inbjudningsbrevet upp riktlinjerna för vänstern. Det handlade om en oförsonlig kamp mot socialpatrioterna, som gått över till den väpnade kontrarevolutionen. Däremot försökte man skilja på ledarna för ”centristerna”, genom obarmhärtig kritik, och revolutionära element bland kadrer och medlemmar på basnivå. Och Trotskij, som inte glömt sina år i Paris och gruppen av vänner kring *La Vie Ouvrière*, som Monatte och Rosmer, underströk också nödvändigheten av att vinna över element utanför socialistpartierna, men som ”placerat sig på den proletära diktaturens terräng”, ”i första hand fackligt aktiva inom arbetarrörelsen”.⁷ Inbjudan var undertecknad av Lenin och Trotskij för det ryska kommunistpartiet.

Trotskij var närvarande vid kongressen som slutligen ägde rum i Moskva från den 4 mars 1919, flera månader efter det att inbjudan skickats iväg, utan att ändå ha lyckats samla verkligt representativa delegater från aktiva organisationer. Han presenterade en rapport om Röda armén.⁸ Som alla ryska delegater agerade han inledningsvis ytterst försiktigt angående förslaget om att bilda en International sedan de tyska kommunisterna under debatten visat sig fientliga till tanken. I likhet med de övriga tvekade han in i det sista: Kunde man verkligen nonchalera motståndet från Rosa Luxemburgs parti? Eller, mer exakt, var ögonblicket inne att göra det just nu? Nyheterna från Centraleuropa, den undergångsbild som en österrikisk delegat tecknade, fällde till sist avgörandet och en resolution, som lades fram av hans vän Rakovskij, tillkännagav skapandet av den Tredje internationalen, som också kom att kallas Kommunistiska internationalen.

Trotskij fick användning för sin yppersta stilistiska förmåga när han skrev *Kommunistiska internationalens manifest till hela världens arbetare*.⁹ Zinovjev skulle beteckna det som ”det kommunistiska partiets andra manifest” och han förklarade att kommunisterna skulle bli dess ”efterföljare av och fullbordare”.¹⁰ Betoningen låg på världskriget och dess följder. Med de omänskliga lidanden det inneburit hade det, i Trotskijs ögon, definitivt avgjort ”socialisternas gamla akademiska gräl om utarmningen och den pågående övergången från kapitalism till socialism”:

Men den dag som är står utarmningen inför oss, icke blott den sociala, utan den fysiologiska och den biologiska i hela sin skakande verklighet.¹¹

I några meningar påminde han om hur kriget i alla länder slagit sönder ”alla den fackliga och parlamentariska kampens landvinningar”, att den fria konkurrensen avskaffats till förmån för

⁵ Inbjudningsbrev finns publicerat i Trotskij, *Sotjinenija*, XIII, s. 37, fransk översättning i *Premier Congrès de l'I.C.*, s. 39-46. [[Inbjudan till Kommunistiska internationalens 1:a världskongress](#)]

⁶ *Ibidem*, s. 40.

⁷ *Ibidem*, s. 41

⁸ *Ibidem*, s. 91-93.

⁹ *Ibidem*, s. 206-214. [[Till hela världens arbetare](#)]

¹⁰ *Ibidem*, s. 206.

¹¹ *Ibidem*, s. 208.

truster och monopol, att inte bara staten militariserats utan också finanskapitalet. På så vis hade förutsättningarna skapats för ett internationellt inbördeskrig som påtvingats proletariatet av dess dödsfiender. Kommunistpartierna måste, allt efter förmåga, försöka minska varaktigheten av detta inbördeskrig och med all sin energi och viljestyrka kämpa för att trygga segern.

Efter en kort historisk genomgång om proletariatets internationella organisering, främst de båda första Internationalerna, avslutade han:

... vi... i den Tredje internationalen förenade kommunisterna (känner) oss som de direkta arvtagarna till de hjältemodiga ansträngningarna och martyriet av en lång rad revolutionära generationer, från Babeuf till Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg.

Om den Första internationalen förutsett den kommande utvecklingen och utstakat dess vägar, om den Andra internationalen samlat och organiserat miljoner proletärer, så är den Tredje internationalen den öppna massaktionens International, det revolutionära förverkligandets, handlingens International.¹²

Innan man skildes åt gjorde ”Kommunistiska internationalens första kongress” – det var under det namnet den skulle gå till historien – en skiss till en ny organisation. Ett verkställande utskott valdes med en representant från varje medlemsparti. Det verkställande utskottet utsåg sedan en byrå där, förutom Lenin och Trotskij, Zinovjev, Rakovskij och Platten ingick. Det ryska partiet föreslog Zinovjev som ordförande för Internationalen. Denne hade förvisso inte de framstående egenskaper som utmärkte Trotskij och som skulle ha gjort honom till en gnistrande ordförande för den nya Internationalen. Men Zinovjev var en mycket bra talare, talade flytande tyska och innehade framför allt ingen post i partiet eller sovjetregeringen som upptog honom och där han skulle vara oersättlig. Att Trotskij valdes in i femmannabyrån visar bara hur mycket den International som var på väg att födas behövde hans prestige.

* * *

Under den period som följde på Internationalens födelse återupptog Trotskij sin kringflackande tillvaro med tåget, drog från den ena fronten till den andra för att täppa till hål, omorganisera och stärka moralen. Som verklig ”specialist” på den franska arbetarrörelsen – som han hade mer kunskaper om än någon annan i Ryssland – försökte han följa utvecklingen i Frankrike via nyhetstelegram, press och framför allt radio. Han använde sig så långt som möjligt av dokument och information – sällsynta och tillfälliga – som nådde honom från Frankrike, ända tills hans vän Rosmer anlände i juni 1920 och som han då vänskapligt förebrådde för att ha dröjt så länge. Under tiden hade han, efter att ha studerat tre månader av *La Vie Ouvrière*, skrivit en artikel om ”Fransk socialism strax före revolutionen”¹³ och en annan om Jean Longuet¹⁴ utifrån en broschyr denne författat. I två mer allmänna artiklar, den första i *Pravda* den 23 april och den andra i *Izvestija* den 29 april och 1 maj 1919, tog han också upp den europeiska revolutionens problem.

Den första artikeln hade rubriken ”En krypande revolution” och handlade om den tyska revolutionen och dess förlopp efter att ha krossats under ”januaridagarna” i Berlin, de utbrott som följt därefter och Noskes frikårer som i blod krossade den ena revolutionära härden efter den andra. Trogen sin metod nöjde han sig inte med att dra en parallell mellan den ryska och den tyska revolutionen, vilket de ryska kommunisterna hittills varit benägna att göra, genom att behandla ”januaridagarna” i Berlin som ”julidagar” som gått snett. Han återknöt till den analys han gjort i november 1918 och koncentrerade sig på frågan om partiet. I det avgörande

¹² *Ibidem.* s. 214.

¹³ *Pravda*, 26 november 1919.

¹⁴ *Ibidem.*

ögonblicket hade den officiella arbetarrörelsen i Tyskland, frukten av de tyska arbetarnas historiska ansträngningar, uppträtt som enkla hjälptrupper till borgarstaten. Han anknöt till tankar han för första gången uttryckt åren efter revolutionen 1905:

Det var just därför att den tyska arbetarklassen förbrukat större delen av sin energi... på att bygga upp en organisation som var sig själv nog..., det var av just den orsaken som den tyska arbetarklassen, när den stod inför en ny period, i det ögonblick då det handlade om att gå över till öppen kamp om makten, var fullständigt försvarslös på organisationsplanet.¹⁵

Som han såg det, fanns det därför ingen anledning att söka efter eventuella taktiska fel från de tyska kommunisternas sida. Den tyska revolutionens konkreta utveckling kunde bara förklaras ”genom avsaknaden av ett centraliserat parti, med en ledning inriktad på strid... och accepterad av arbetarmassorna”:

Dessa utbrott av strejker, uppror och gatustrider utgör just nu det tyska proletariats enda öppna möjlighet till mobilisering, när det befriats från det gamla partiets ok och utgör samtidigt, under rådande förhållanden, enda sättet att skola upp nya ledare och bygga ett nytt parti.¹⁶

Han såg ett nytt parti i ”de tiotusentals arbetarkadrer”, som började göra sig hörda, och i ”de bästa delarna av vänstern i det oberoende partiet” och som – det var han säker på – skulle ansluta sig till den kommunistiska rörelsen.

Artikeln i *Izvestija* handlade om den proletära revolutionens framsteg. Trotskij utgick från konstaterandet att ”ljuset kommer från öst” och att revolutionen som startat i Ryssland, tvärtemot pseudomarxistiska förutsägelser och fördomar, skulle gå västerut via arbetarrådsrepubliker i Ungern och Bayern. Den hade startat i ett efterblivet land och skulle hitta fast mark i efterblivna delar av mer utvecklade gamla centraleuropeiska kejsardömen. Den närmade sig således de utvecklade länderna och det gällde att förklara denna utveckling som stred mot vad man väntat sig.

Enligt Trotskij låg förklaringen i den dialektiska utvecklingen i varje land. Genom sin förtidiga karaktär hade den brittiska bourgeoisien skaffat sig medel att vinna över ett skikt inom proletariats, som genom mutor och privilegier kunnat påverkas i konservativ riktning. Franska revolutionen hade skapat gemensamma minnen och gemensamma traditioner mellan en betydande sektor av den franska arbetarklassen och en ”demokratisk” borgerlig vänster. Det senkomna, men exceptionellt snabba, uppsvinget för tysk industri hade slutligen skapat mäktiga fackföreningar och på samma gång förutsättningar för socialdemokratins urartning. I Ryssland däremot, inom ramen för extrem efterblivenhet, hade kapitalismens ”katastrofala” utveckling också präglat proletariats. Det hade, ”givetvis bara under en del av en speciell historisk period, blivit den mest oförsonliga och offervilliga delen av revolutionen i Europa och världen som helhet”. Och han slog fast att det inte fanns det minsta ”messianskt” i hans analys. Det ryska proletariats försteg var bara temporärt:

Samtidigt kommer den ledande revolutionära rollen att gå över till den arbetarklass som har den största ekonomiska och organisatoriska makten. Om den Tredje internationalens centrum ligger i Moskva i dag, kommer det i morgon – därom är vi djupt övertygade – att förflyttas västerut: till Berlin, till Paris, till London.¹⁷

Sedan revolutionerna i Ungern och Bayern besegrats, de båda rådsrepublikerna fallit och den revolutionära vågen i Europa ebbat ut, frågade han sig den 5 augusti 1919 ”hur lång inkubationstiden skulle bli för revolutionen i Väst”. Kanske skulle den visa sig bli längre än man räknat med. Skulle man behöva vänta flera år? I en hemlig not till folkkommissariernas råd

¹⁵ *Pravda*, 23 april 1919.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Izvestija*, 29 april 1919.

underströk han att Röda armén sannolikt var mer effektiv på ”världspolitikens asiatiska arena än i Europa”:

Vägen till Indien kan visa sig mer farbar och kortare än till det sovjetiska Ungern... Internationellt utvecklas situationen på ett sätt som gör att vägen till Paris och London går via städerna i Afghanistan, Punjab och Bengalen.¹⁸

Utan att han förlorade Asien ur siktet, skulle i själva verket de förnyade arbetarstriderna i Tyskland från början av 1920, i synnerhet arbetarnas svar på Kapps och von Lüttwitz kupp-försök, leda hans uppmärksamhet tillbaka till det gamla Europa.

* * *

Kommunistiska internationalens andra kongress, som hölls i Moskva i juli-augusti 1920, sammanföll med de militära operationerna i Polen och Tuchatjevskijs femte armés marsch mot Warszawa. Trotskij, som var oenig med Lenin om utsikterna för denna motoffensiv¹⁹, hade dragit sig lite åt sidan. Debatten om huruvida revolutionen gick att exportera på bajonettspetsar, som vid denna tid delade ledningen för det ryska partiet, stod dock inte på dagordningen vid kongressen.

I en artikel inför kongressen hade Trotskij, utan att gå in på detaljer, givit sitt fullständiga stöd åt de ”21 punkterna för medlemskap” i Kommunistiska internationalen. Han ansåg dem utgöra ett nödvändigt skydd för det han kallade ”vårt internationella parti”. Han vinnlade sig dock om att göra skillnad på villkoren för medlemskap i Internationalen för tyska USPD, det ”oberoende” parti som bildats efter en splittring inom socialdemokraterna 1917, och det franska socialistpartiet. Det senare ville anslutas i sin helhet, trots att det i sin praktiska politik vänt ryggen till revolutionen. Han uttalade sig vid detta tillfälle för bildandet av ett franskt kommunistparti, som skulle kunna förena ”socialistpartiets revolutionära flygel och den revolutionära delen av fackföreningsrörelsen”.²⁰

Under själva kongressen gjorde han ett inlägg om Zinovjevs rapport om partiets roll. I själva verket handlade det om en polemik med Paul Levi. Denne unge tyske kommunistpartiledare hade ansett det föga intressant med en debatt om en fråga som han ansåg vara löst sedan länge i rörelsen. Mot Levis helt och hållet ”tyska” inställning åberopade Trotskij sina egna erfarenheter från Frankrike i början av Första världskriget. Trotskij talade om den internationalistiska gruppen kring *La Vie Ouvrière*. Han framhöll att han alltid känt sig som ”kamrat” till Rosmer och Monatte, trots deras principiella fientlighet ”mot partiet”, medan han känt sig helt främmande inför ”herrar” som socialistledarna Renaudel och Albert Thomas.²¹ Han ansåg att man måste föreslå franska och spanska fackföreningsaktivister, företrädare för CNT som Pestaña, vilka vägrade att ens ta ordet ”parti” i sin mun, att bilda ”ett internationellt kommunistparti, d v s samla arbetarklassens mest avancerade delar och där de skulle dela sina erfarenheter med andra, ömsesidigt kritisera varandra, fatta beslut, osv”.²²

Det var Trotskij som den 7 augusti 1920 höll huvudanförandet vid kongressen under ett offentligt sammanträde på Stora teatern i Moskva.²³ Han talade en timme utan manus. Alfred Rosmer, som var en åhörare full av beundran, skrev:

¹⁸ *The Trotsky Papers*, I, s. 620-626.

¹⁹ *Ma Vie*, III, s. 168-174.

²⁰ *Pravda*, 22 juli 1920.

²¹ *Protokoll des II. Kongresses der Kommunistische Internationale*, Hamburg, 1921, s. 92-93.

²² *Ibidem*, s. 94.

²³ *Ibidem*, s. 676-702.

Det var fantastiskt att se hur han organiserat detta stora ämne, gav det liv genom sin tankes klarhet och styrka och samtidigt iaktta ansiktena som med intensiv uppmärksamhet lyssnade på hans ord.²⁴

I första delen av manifestet analyserade han de internationella relationerna, beskrev det ”dårhus”, som ”det officiella, statliga, nationella, civiliserade, borgerliga, Europa” förvandlats till. Han påminde om den franske marskalken Fochs varning när han talat om att ett andra världskrig skulle ta vid där det första slutat; med stridsvagnar och flygplan, kulsprutor och automatvapen.

Han beskrev därefter Europas och världens ekonomiska tillstånd: Hädanefter segrade utarmningen och statens ingripanden leder bara till ökat kaos och förfall. När Europa blivit en ruin måste man ”krossa imperialismen så att människosläktet kan fortleva”.

De borgerliga regimerna, som hotats till sin existens under kriget och av den ryska revolutionen, hade överallt övergett allt som liknade parlamentariskt styre och framträdde nu, utom för socialdemokratiska skribenter, som vad de verkligen var, en plutokrati stödd på väpnade styrkor.

Efter några avsnitt om Sovjetryssland, ”den första proletära staten”, ”som alla arbetarorganisationer prövades mot” gick Trotskij över till den sista delen, den som låg honom varmast om hjärtat, ”den proletära revolutionen och Kommunistiska internationalen”.²⁵

Han ansåg att kriget väckt också de mest efterblivna skikten till politisk handling. Nya miljoner kastade sig ut i kampen, ofta totalt förvirrade och fulla av illusioner och fördomar, men när de förenades skulle de förvandlas till en oemotståndlig ström. Alla sorters arbetare – inklusive jordbruksarbetarna – hade gått ut i strejk. Arbetarna och bönderna i de koloniala eller halvkoloniala länderna stod i tur att vakna och ge sig in i kampen:

Parias reser sig, deras upprörda själ drar dem med mäktig längtan till Sovjetryssland, till barrikadstriderna på de tyska städernas gator, till den uppflammande kampen i Storbritannien, till den Kommunistiska internationalen.²⁶

Sammanfattningen utgjorde en passionerad appell:

Den Kommunistiska internationalen är det proletära upprorets och den proletära diktaturens internationella parti. Det har inga andra mål och uppgifter än hela den arbetande klassens... I allt sitt arbete, såsom ledare av revolutionära uppror, såsom organisatör av hemligt arbetande grupper, såsom fackföreningssekreterare, såsom agitator på massmöten eller såsom deputerad, som föreningsman eller som barrikadkämpe, förblir kommunisten sig själv, den disciplinerade medlemmen av samhället med dess ekonomiska grundvalar, dess statliga form, dess demokratiska ställning, dess religion och dess moral, han är den offervilligaste soldaten i proletärrevolutionen och den nya ordningens rastlöse apostel.

Arbetare och arbeterskor! På jorden finns det endast ett tecken som är värt att kämpa och dö under: Detta tecken är den Kommunistiska internationalen!²⁷

* * *

Vi känner till bara helt få av Trotskijs texter om Internationalen – förutom brev till franska partimedlemmar – efter andra världskongressen. Hans enda betydande bidrag 1920, efter kongressen, var ett svar till Gorter den 24 november vid ett möte med Internationalens verkställande utskott. Det var i ett läge då spänningarna till Lenin ökat och Zinovjev inlett sin

²⁴ Alfred Rosmer, *Moskva under Lenin*, René Coeckelberghs Partisanförlag, 1971, s. 84.

²⁵ *Protokoll III*, s. 705-741.

²⁶ *Ibidem*, s. 732-733.

²⁷ *Ibidem*, s. 739.

kampanj i ”den fackliga frågan” och om ”arbetardemokrati”. Gorter, en holländsk kommunist och talesman för den vänster som på våren lämnat det tyska kommunistpartiet, hade replikerat på Lenins berömda broschyr *Radikalismen, kommunismens barnsjukdom*. Trotskij gick i svaromål utan att alls nämna Lenin.²⁸

Inför verkställande utskottet hade Gorter försvarat uppfattningen att arbetarrörelsen i Väst skilde sig väsentligt från ”den orientaliska” och att ledarna för Komintern stod för en alltför ”snäv” rysk inställning. Han hade ironiserat över Kommunistiska internationalens ”jakt efter massorna”. Han ansåg att proletariatet i Väst, isolerat och utan bundsförvanter i samhället, förborgerligats kraftigt och genomsyrades av reformistiska och parlamentariska uppfattningar.

Trotskij avvisade all konstgjord indelning efter geografiska kriterier, men accepterade villigt tanken att var och en kunde ta sig an teoretiska spörsmål i ljuset av egna erfarenheter och skolning. Han hade inga bekymmer att rättfärdiga sin mening till att utgå från den revolutionära kampens internationella karaktär och erfarenheter. Han påpekade Gorters motsägelser, som lett honom till att å ena sidan fördöma arbetarnas ”illusioner” och å andra sidan vägra att bekämpa dem i parlamentet eller ens i fackföreningarna. Och han hade inga svårigheter att karakterisera Gorters inställning som helt ”propagandistisk”.

Inte förrän i samband med förberedelserna inför tredje kongressen, under första hälften av 1921, återtog Trotskij en förstaplansroll inom Internationalen. Främst därför att han som de flesta, och förmodligen i än högre grad, varit upptagen av debatten om ”den fackliga frågan”, där han varit oenig med ledningen och i kraftig opposition till Lenin. Därefter hade han varit upptagen av händelserna i Tyskland i mars, som lett till motsättningar inom den ryska partiledningen och i Internationalen och som snart skulle orsaka en allvarlig konflikt.

”Marsaktionen” hade startats av det tyska partiet: Det var till hälften ett uppror och till hälften en generalstrejk ledd av kommunistpartiet, som hade försökt ”revolutionarisera” massorna och ”elektrifiera” dem med hjälp av provokationer, som gick så långt som att genomföra aktioner mot sig själva, röva bort medlemmar av det egna partiet och placera bomber i de egna partilokalerna! Detta äventyr ledde, förstås, till att rörelsen krossades och framför allt till en allvarlig kris i det tyska partiet. Tiotusentals medlemmar, som varken accepterat provokationer eller fysiskt våld i samband med strejker eller att grupper av beväpnade arbetslösa hade förföljt och attackerat strejkbrytare ända in på fabrikena, lämnade partiet.²⁹ Det är allmänt känt att aktionerna inletts efter ett besök av en delegation från Internationalens verkställande utskott under ungraren Béla Kun. Ihärdiga rykten gjorde gällande att Zinovjev personligen legat bakom och att han tagit risken att ”tvinga fram” en revolution i Tyskland för att stödja NEP i Ryssland.³⁰

Det värsta var förmodligen, att nederlaget för upproret i mars och den förfärliga kris som därefter skakade partiet inte alls avskräckte den tyska partiledningen. Den anslöt sig till ”teorin om den revolutionära offensiven”, som Bucharin utvecklat sedan några månader och helt klart hade en del gemensamt med den ”militärdoktrin”, som Trotskij motståndare i Röda armén försvarat. Paul Levi och Clara Zetkin skrev till Lenin och meddelade att de öppet tänkte fördöma äventyrspolitiken och lämna partiledningen. Lenin svarade, att han inte kände till alla fakta, men att han inte såg det som otänkbart ”att en representant för Internationalens ledning skulle ha föreslagit en så imbecill och vänstersektaristisk taktik för att hjälpa

²⁸ *Kommunisttjeskij International*, nr 17, 1921. Inlägg inför Internationalens exekutivkommitté den 24 november 1920. [[Om KAPD:s politik](#)]

²⁹ Pierre Broué, *a.a.* s. 474-485.

³⁰ *Ibidem*, s. 475-477.

ryssarna”.³¹ Han försökte dock förgäves avråda dem från att fullfölja sina planer. Paul Levi publicerade sin broschyr och uteslöts ur partiet.

Det finns inga officiella dokument om överläggningarna inom den ryska partiledningen, med undantag för utdrag ur ett stenogram, daterat den 18 mars 1926, från politbyrån, där Trotskij gav sin version av händelserna – en version som det inte finns någon anledning att ifrågasätta, då inga dementier eller andra dokument påträffats.³² Trotskij uppgav där, att han för sin del snabbt dragit slutsatsen att den politik som väglett ledarna för marsaktionen och offensivteorin var så mycket farligare för Internationalen som den, väl iscensatt av dess ledning, hade alla utsikter att få majoritet på tredje kongressen. Lenin informerades av Radek, som Trotskij försökt få över på sin sida, och Lenin och Trotskij kom överens om att föra kampen tillsammans. Kamenevs inval i politbyrån gjorde att Lenin fick majoritet. Två nya ”fraktioner” – det var Lenins ord – hade således uppstått i ledningen, den ena med Zinovjev och Bucharin – där också Radek ingick – och den andra med Lenin, Trotskij och Kamenev. Trotskij tvekade inte över situationens allvar och vad som stod på spel:

Kampen blev hård i samtliga partier inom Kommunistiska internationalen. Vladimir Iljitj samrådde med mig om vad som borde göras om kongressen gick emot oss: Skulle vi böja oss för beslut som kunde bli katastrofala eller skulle vi göra motstånd?³³

Det förefaller som om Lenin och Trotskij inte stötte på några större problem vid tionde partikongressen för att uppnå en kompromiss om Tyskland och marsaktionen. Trotskij och Radek skötte förhandlingarna – Zinovjev tycks ha anklagat den senare för ”förräderi” och för att ha gjort för stora eftergifter – och man kom fram till följande uppgörelse: Marsaktionen skulle inte fördömas som ”en kupp”, däremot skulle man utan misskund likvidera ”offensivteorin” för att vara helt garanterad mot varje återfall.

Det såg inte lika bra ut vid Internationalens tredje kongress. Först anlände en stor tysk delegation – flera dussin delegater – och lade fram teser, där man bara erkände ett enda misstag ... att man väntat för länge med att gå till aktion. De proklamerade att partiet, för att kunna uppfylla sitt historiska uppdrag, måste stå fast vid teorin om den revolutionära offensiven, som enligt deras syn utgjort bas för marsaktionen. De franska delegaterna å sin sida, som var angelägna om att försvaga Internationalens ledning som i deras ögon pressade dem för hårt på frågan om opportunisten, krävde inte bara att marsaktionen skulle fördömas, utan ville också ha papperen på bordet om den och framför allt vilken roll Internationalens representanter spelat när aktionen startade.

De första sammanträdena, där Lenin och Trotskij – den senares insatser skulle senare ”glömmas bort”, som t.ex. Clara Zetkin gjorde i sin bok *Samtal med Lenin* – försökte få olika grupper att göra eftergifter, blev långa och hårda. Lenin gisslade ursinnigt Béla Kun och använde ett speciellt uttryck om honom, ”belakuneri”, och förlöjligade den tyske delegaten Koenens sätt att uttrycka sig. Tyskar och fransmän skymfades varandra. Och en hel del delegater var upprörda över vad de kallade Lenins och Trotskijs ”högervridning”.³⁴

De båda måste även under kongressen anstränga sig för att förändra stämningen och tvinga anhängarna av den revolutionära offensiven, som var i klar majoritet, att slå till reträtt. Tillsammans med den ungerske ekonomen Varga hade Trotskij utarbetat teser om det internationella läget, vilka uttryckte de ryska ledarnas analys. De erkände att efterkrigstidens revolutionära våg misslyckats och att proletariatet åsamkats flera nederlag. Och där konstaterades till sist att proletariatets kamp för att ta makten ”mattats av”.

³¹ Paul Levis Arkiv/55/10, P/63/3, citerad *ibidem*, s. 498

³² Trotsky, *De la Révolution*, s. 137-138.

³³ *Ibidem*, s. 138.

³⁴ *Ibidem*, s. 518-525.

Trotsky presenterade rapporten om ”världsekonomin tillstånd och Kommunistiska internationalens nya uppgifter”. Han slog fast att ”en vändpunkt inträffat”, att inga strejker av upprors- eller politisk karaktär längre inträffade i Europa, utan att det bara rörde sig om ekonomiska strider med defensiv prägel. Han underströk att det förmodligen skulle dröja innan några avgörande strider var att vänta och betonade nödvändigheten av att kommunisterna erövrade en majoritet inom arbetarklassen före dessa avgörande strider. I sitt svar tryckte han på att revolutionen var oundviklig och att den nu hade tre källor: Europa, Amerika och kolonierna:

Den första betydande källan för den revolutionära utvecklingen är det plågade Europa... Men Europas dominans tillhör det förflutna, precis som borgarklassens och även det europeiska proletariats.³⁵

Hans anförande framkallade en hel del missnöjda reaktioner. I mycket skarp ton talade de tyska delegaterna om den situation de skulle tvingas in i, när de återvänt till hemlandet. I en förmodligen desperat manöver hävdade Béla Kun, att han var överens med Lenin men inte med Trotsky.³⁶ Som Trotsky dagen därpå förklarade i ett brev till Lenin ansåg Zinovjev och Radek att han i sitt inlägg inte respekterat det avtal som ingåtts. De tog upp det i ett brev till honom, där de förnekade allt ansvar för egen del.³⁷ Trotsky försvarade sig förstas med näbbar och klor, framhöll att han hela tiden tagit hänsyn till Zinovjev och bad Lenin att läsa rapporten och komma med sin uppfattning.

Kongressen var i själva verket scenen för en rad manövrer, som syftade till att slå in en kil mellan Lenin och Trotsky. Ingen var förstas omedveten om att de båda nyligen legat i konflikt. Tyskarna kom med ändringsförslag till teserna i hopp om att kunna rädda sina egna ansikten och Béla Kun gjorde sitt bästa för att framställa Trotsky som ”högerens” spjutspets.³⁸ I sitt brev till Lenin påpekade Trotsky, att Radek i sitt avslutande inlägg kommit med en understucken attack, när han betonat att teserna inte bara utgjorde en kompromiss med vänstern utan också med ”högeren” – underförstått att det givetvis var Trotsky som förkroppsligade den senare.³⁹ Men Zinovjev, som höll fast vid disciplinen och kanske inte var riktigt säker på vad en öppen konflikt om spillrorna av kompromissen skulle leda till, manade till lugn. Enligt Trotsky hade han agerat helt lojalt under debatten och försökte nu korta ned diskussionen: Béla Kun och dennes anhängare kunde inte längre angripa Trotsky och skadorna blev därigenom begränsade.⁴⁰

Under kongressen hade inte Trotsky köpslagit. Han hade flera gånger klivit in på arenan och punkt för punkt bemött en ofta skoningslös kritik. Han angrep de italienska delegaterna, som inte ville tillämpa de 21 villkoren i sitt parti och kämpade energiskt för att Internationalens dörr skulle stängas för Turati som aldrig varit solidarisk.⁴¹ Det blev en öm punkt som snabbt ledde till en kris mellan Kommunistiska internationalen och det italienska partiet. Han protesterade också kraftfullt mot att en italiensk reformist sagt att marsaktionen varit en aktion som fjärrstyrt av de sovjetiska ledarna för att putsa upp den skamfilade revolutionära skölden i Sovjet.

Han hade också en häftig sammandrabbning med Ernst Thälmann, som var rädd för att förlora ansiktet om teserna antogs utan de tyska ändringsförslagen, angående de senaste

³⁵ *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale*, s. 136.

³⁶ *The Trotsky Papers*, II, s. 472-473.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, s. 474-475.

³⁹ *Ibidem*, s. 475.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 474.

⁴¹ *Protokoll III*, s. 391-398.

händelserna i det tyska partiet. Trotskij hade inget till övers för delegater som bara var ute efter beslut som tog hänsyn till en tilltufsad egenkärlek; han påminde dem om att det fanns viktigare intressen och hänvisade till sina egna erfarenheter:

Jag vet av egen erfarenhet hur obehagligt det är att inte få rätt inom partiet eller Internationalen. Men, kamrater, jag tror att det för er situation i Tyskland är bäst att vi talar klarspråk... Kongressen måste tala om för de tyska arbetarna att ett misstag begåtts och att partiets försök att spela en ledande roll i en stor massrörelse inte varit särskilt lyckosamt. Men det räcker inte. Vi måste tala om att detta försök misslyckades fullständigt i detta avseende och att det kan leda till fullständig katastrof för detta storartade parti om det upprepas... Det är vår plikt att klart och tydligt säga, att vi anser att offensivfilosofin utgör den största faran. Och i dess praktiska tillämpning är den det värsta av politiska brott.⁴²

Avslutningsvis vände han sig till sina vänsterkritiker. Som alltid var han lidelsefullt angelägen om att övertyga och få med sig andra, höja debattnivån och försökte krossa det sekteristiska mentala universum som han ansåg att motståndarna stängt in sig själva i:

Ni har brutit med opportunisterna och är i färd med att gå framåt, men titta er då runt omkring! I denna värld finns inte bara opportunisterna utan också klasser. Vi har det kapitalistiska samhället, polisen, armén och specifika ekonomiska förhållanden... Det är en komplex värld, där det är mycket svårt att inte gå vilse... För att lösa detta problem, måste man kunna förena statistikens kyliga språk med det revolutionära våldets beslutsamma vilja.⁴³

Några veckor senare gjorde han ett bokslut över tredje kongressen vid ungtkommunisternas kongress. Han försökte visa dem vidden av de framsteg kongressen gjort på det teoretiska området. Internationalens kongress hade visat att kommunisterna ständigt är övertygade om att kunna ”inte bara rädda civilisationen, en produkt av hundratals generationer, utan också höja den till en långt högre utvecklingsnivå”.⁴⁴ Men han påpekade också att inget skedde automatiskt och att bourgeoisien, som fått civilisationen att blöda, också kunde störta mänskligheten i nedgång och förfall.

När han talade om lärdomarna från kongressen var det nödvändigheten att erövra massorna som han framhöll. Den tid då man kunnat hoppas på blixtrande segrar och lättrövrade framgångar var förbi. Kommunisterna måste fördubbla sitt tålamod och inse att erövringen av massorna också måste genomgå ett stadium av kamp i det fördolda, där arbetarna långsamt kunde vinnas över inom fackföreningar, som ursinnigt försvarades av en byråkrati som där hämtade både makt och privilegier.

I ett anmärkningsvärt tal inför lokala partiaktivister i Moskva i juli 1921 föreslog Trotskij att tredje kongressen skulle ses som ”en skola i revolutionär strategi” och återkom till det breda historiska perspektiv han talat om inför ungtkommunisterna. Han vände sig mot mekaniska tolkningar av marxismen, något som även florerade i kommunisternas led, och ifrågasatte all automatik i samhällsutvecklingen och människosläktets marsch framåt mot kommunismen. Han påminde om att ett samhälle, ett folk, en nation, en stam ofta förgäves försökt resa sig mot ett ekonomiskt system som hamnat i en återvändsgränd, men att de misslyckats och slutligen upplösts, i brist på att en ny klass lyckats stiga fram. Detta infantila perspektiv måste man göra sig av med: Mänsklighetens framtid är inte fastlagt på förhand:

⁴² *Ibidem*, s. 644-646.

⁴³ *Ibidem*, s. 650.

⁴⁴ Tal vid Kommunistiska ungdomsinternationalens 2:a kongress, 14 juli 1921, *Pravda*. [[Rapport om ”balansräkningen” vid Kominterns 3:e kongress](#)]

Mänskligheten kan inte stå stilla..., dess jämvikt är instabil, ett samhälle som inte kan avancera faller tillbaka och, om det inte finns någon klass som kan leda det uppåt, bryter samhället ihop och vägen till barbari öppnas.⁴⁵

Proletariatets kamp var långt ifrån linjär och enkel. Det räckte inte att konstatera att bourgeoisien historiskt sett var dömd: För att proletariatet skulle segra måste denna bourgeoisie verkligen besegras och störtas. Det var, enligt Trotskij, den viktigaste lärdomen av Tredje kongressens ”revolutionära strategi”.

Denna kongress, som kom strax efter den mödosamma fackföreningsdebatten och en smärtsam konflikt med Lenin, fick för Trotskij en avsevärd betydelse. Hans block med Lenin mot vänsteravvikarna inom Internationalen hade på sätt och vis utgjort en revansch för de slag han under några månader fått ta emot av Zinovjev. Och genom att försvara Trotskij hade Lenin visat hur högt han satte deras ”block”.

* * *

Vid kongressen 1921 återtog Trotskij sin plats i främsta ledet inom Tredje internationalen och han fortsatte att ha en framträdande roll resten av 1921 och 1922. I december 1921 inledde Internationalens exekutivkommitté kampen för enhetsfrontspolitiken som han var nära förknippad med.

Som rådgivare åt det franska partiet gav han sig in i kampen mot dess ledning, som gjorde motstånd. Men han nådde snabba och övertygande framgångar. O-L Frossard lämnade ledningen tillsammans med flera journalister och frimurare. I gengäld anslöt sig författaren Henri Barbusse, skyttegravarnas skildrare, Pierre Monatte, symbolen för arbetarnas internationalism, och André Marty, hjälten från matrosupproret på Svarta havet, till kommunistpartiet. För Trotskij hade de franska kommunisterna fått en verklig ”nystart”.

Enhetsfrontspolitiken ledde också till övertygande framgångar för det tyska kommunistpartiet och framhävde de goda utsikter det hade: I Tyskland fanns nu för första gången utanför Sovjetunionen ett kommunistiskt massparti. Till och med ett maktövertagande tycktes möjligt via övergångsparoller som ”arbetarregering” vilket sågs som själva målet för arbetarnas enhetsfront.

Den 20 oktober 1922, fortfarande inför partimedlemmarna i Moskva, drog Trotskij – som just ägnat fyra veckor åt att förbereda huvuddragen i bolsjevikpartiets hållning vid Kominterns fjärde kongress – upp de stora linjerna:

Ni europeiska kommunister måste gå ut bland massorna innan ni ställer frågan om att ta makten; ni måste lära er att rätta till era misstag; ni måste kunna erövra massorna.⁴⁶

Kominterns fjärde kongress ägde rum mellan den 5 november och 5 december 1922, under den sista period då Lenin till hälften kunnat återuppta sin intellektuella verksamhet och då han störtade sig in i kampen för att få veta sanningen om den georgiska affären och var på väg att skapa ett nytt block med Trotskij. Lenin hade bett Trotskij att förbereda en betydande del av kongressen och denne hade för detta ändamål fått fyra veckors tjänstledighet från början av september.

Det var sedan Lenin gett honom förnyat förtroende som Trotskij fick ansvaret för att lägga fram en rapport om NEP till Kominterns fjärde kongress. Lenin uttryckte sin belåtenhet med hans arbete, vilket störde många. Han lade även fram resolutioner om frågor som tillhörde hans egna områden, bl. a. om ”den franska frågan”. Han överlät till Zinovjev och Radek att

⁴⁵ *Pravda*, 12 juli 1921.

⁴⁶ *Ibidem*, 20 oktober 1922. [[Rapport om Oktoberrevolutionens femårsjubileum och Kommunistiska internationalens fjärde världskongress](#)]

fäktas om strategiska frågor, som mer direkt handlade om Tyskland, försvaret av arbetarenhetsfronten och parollen ”arbetarregering”.

När han presenterade rapporten inför kongressen framgick också hans uppfattning om vad kongressen borde utmyнна i. De revolutionära perspektiven kvarstod, även om han avsevärt fått korrigera tidigare förväntningar. Den avgörande fördelen, som förblev ett av periodens viktigaste framsteg, var att Sovjetryssland och Kommunistiska internationalen existerade, med de enorma fördelar som ett internationellt program och val av ett centralt organ innebar.

Det senare hade, enligt Trotskij, två väsentliga uppgifter: Den första var kampen mot centristiska tendenser inom Internationalen – t.ex. inom det franska partiet – och den andra, som redan framhållits som brådskande av kongressen innan, ”att påverka den absoluta majoriteten av arbetarklassen”. Och han pekade på en konkret del av den uppgiften när han återgav hur kongressen – snarast dess ”tyska kommission” – svarat på de tyska socialdemokraternas förslag om en socialistisk-kommunistisk koalition i delstaten Sachsen:

I Komintern gav vi följande svar: Om ni, tyska kommunistiska kamrater, är av uppfattningen att en revolution är möjlig i Tyskland de närmaste månaderna, då skulle vi råda er att delta i en koalitionsregering i Sachsen och där utnyttja era regeringsposter för att främja era politiska och organisatoriska uppgifter och i viss mening omvandla Sachsen till ett kommunistiskt övningsfält, för att få ett starkt revolutionärt fäste under förberedelserna inför revolutionens annalkande... Men som läget är nu, skulle ni i Sachsen förvandlas till ett maktlöst bihang, eftersom regeringen i Sachsen själv är maktlös gentemot Berlin och i Berlin sitter en borgerlig regering. Det tyska kommunistpartiet var helt överens om detta beslut och förhandlingarna avbröts.⁴⁷

För de ryska partimedlemmarna förklarade Trotskij, fem år efter Oktoberrevolutionen, den europeiska revolutionens framtidsutsikter:

Den europeiska revolutionens timme kommer kanske inte att slå i morgon. Det kommer att gå veckor och månader, kanske flera år, där vi förblir världens enda ”arbetar- och bondestat”. I Italien har Mussolini segrat. Har vi några garantier för att inte en tysk Mussolini segrar i Tyskland? Inga alls. Det är fullt möjligt att en långt mer reaktionär regering än Poincarés kommer till makten i Frankrike... Innan man...knuffar fram sina Kerenskij är bourgeoisien kapabel att leta upp några Stolypin... Det kommer att bli förspelet till den europeiska revolutionen, under förutsättning att vi kan hålla oss kvar, förutsatt att Sovjetstaten kan hålla sig upprätt och följaktligen, framför allt, förutsatt att vårt parti kan hålla ut hela vägen. (48)

* * *

Märkligt nog var Trotskijs internationella prestige större än någonsin inom Internationalen i ett läge då hans ställning inom det ryska partiet försvagats avsevärt.

Före kriget hade han varit lika känd, om inte mer, som Lenin i den internationella socialistiska rörelsen och för världen hade han tillsammans med Lenin förkroppsligat Oktoberupproret och sovjetregimen. Han var en bevingad talare och hans penna var guld värd vid Internationalens kongresser, där sannolikt de flesta aktivister ansåg honom överskugga Zinovjev, som ändå var Kommunistiska internationalens ordförande.

Inom Internationalen hade han inte lidit något nederlag och aldrig blivit skarpt tillrättavisad av verkligheten. Han hade förblivit en av dess ledare och läromästare med en auktoritet och en djärvhet som imponerade på alla.

⁴⁷ *Izvestija*, 28 december 1922. [[Rapport om Fjärde världskongressen](#);]

Lästips

Julius Braunthal: [Marsaktionen \(1921\)](#)

Pierre Broué: [Den tyska revolutionen – Märzaktion](#)

E H Carr: [Kommunistiska internationalen 1920-22](#) (kap 28)

Fernando Claudín: [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#) (avsnittet ”Resningar som kom för tidigt och symptomatiska utslutningar” i kapitel 4 ”Den politiska krisen”)

Tidsdokument:

Paul Levi: [Vår väg – Mot kuppmentaliteten](#) och [Vad är brottet: Marsaktionen eller att kritisera den?](#)

Klara Zetkin: [Minnen av Lenin](#) (avsnittet Den ”tyska frågan”)

Trotskij: [Kommunistiska internationalens fem första år](#) (samling texter)